

بررسی عوامل مؤثر بر توسعه روستایی با تأکید بر کارآفرینی کشاورزی (مورد مطالعه: استان خراسان شمالی)

رقیه یزدانی^۱، مسعود خیراندیش^۲، محسن محمدی خیاره^۳ و هادی امینی^۴

۱- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد دانشگاه گنبد کاووس

۲- هیات علمی دانشگاه گنبد کاووس

۳- هیات علمی دانشگاه گنبد کاووس، (نویسنده مسوول: m.mohamadi@ut.ac.ir)

۴- هیئت علمی دانشگاه گنبد کاووس

تاریخ ارسال: ۹۸/۱۲/۱۳ تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۴/۱۸

صفحه: ۶۳ تا ۷۷

چکیده

توسعه روستایی از مهم‌ترین بحث‌هایی است که در هر جامعه‌ای به‌ویژه در جوامع در حال توسعه مطرح بوده است. از آنجایی که کارآفرینی با خلق فرصت‌های جدید اشتغال و در نتیجه ایجاد درآمد، نقش مؤثری در بهبود وضع اقتصادی و معیشتی روستاییان ایجاد می‌کند، لذا توسعه روستاها در مقایسه با گذشته، پیوند گسترده‌تری با مفهوم کارآفرینی و به‌ویژه کارآفرینی کشاورزی یافته است. از این‌رو، پژوهش حاضر با هدف مطالعه تأثیر چهار عامل نوآوری، تولید، منابع مالی و بازار بر توسعه روستایی از طریق نقش میانجی کارآفرینی کشاورزی در میان تعداد ۴۲ نفر از کارآفرینان نمونه استان خراسان شمالی بوده است و با توجه به محدودبودن جامعه، حجم نمونه نیز برابر با حجم جامعه در نظر گرفته شده است. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه استاندارد بوده و برای تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها از نرم‌افزار SPSS و از روش بوت استرپ برای آزمون اثرات غیرمستقیم استفاده شد. نتایج نشان داد که کارآفرینی کشاورزی تأثیر مثبت و معنی‌داری بر توسعه روستایی دارد و بین عوامل نوآوری، تولید، منابع مالی و بازار با توسعه روستایی نیز رابطه‌ی مستقیم وجود دارد. در مجموع، یافته‌ها نشان می‌دهند که عوامل چهارگانه نوآوری تولید، عوامل تولید، منابع مالی و بازار تولید، به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم (کارآفرینی کشاورزی) بر توسعه روستایی اثر دارند.

واژه‌های کلیدی: توسعه روستایی، کارآفرینی کشاورزی، خراسان شمالی، نوآوری، عوامل تولید

مقدمه

امروزه چالش‌ها و مسائل متعددی در توسعه روستایی وجود دارد که یکی از آن‌ها، ناموفق بودن راهبردهای گذشته است. توسعه روستاها در مقایسه با گذشته، پیوند گسترده‌تری با مفهوم کارآفرینی یافته است زیرا کارآفرینی با خلق فرصت‌های جدید اشتغال و در نتیجه ایجاد درآمد، نقش مؤثری در بهبود وضع اقتصادی و معیشتی شیوه‌ی مداخله‌جویانه در توسعه می‌دانند که قادر است روند توسعه روستاها را تسریع نماید (۳۷). در واقع، این تصور که فعالیت کارآفرینی یک محرک مهمی برای تسهیل توسعه محلی و منطقه‌ای است، جدید نیست (۲۰، ۴۱). به‌عنوان مثال مطالعه ترکاشوند (۵۴) در دهکده گردشگری عباس برزگر بیانگر این است که کارآفرینی یکی از عوامل مهم تغییر در روستاها است و گردشگری روستایی یکی از منابع کارآفرینی روستایی به حساب می‌آید. مطالعه محمدی خیاره و عرفان‌نیا (۳۴) نیز با مطالعه چالش‌ها و فرصت‌های کارآفرینی روستایی در دهستان‌های باقران، القورات و شاخن شهرستان بیرجند، بیانگر آن است که فرصت‌های موجود در نواحی روستایی شامل موقعیت مکانی روستا، محیط طبیعی، رقابت، سرمایه‌ی اجتماعی و دسترسی به ارتباطات و زیرساخت‌هاست؛ افزون بر این، چالش‌های موجود شامل تأمین مالی دولت، یکپارچگی کارکنان، روابط اجتماعی، محدودیت بازار و نیروی کار غیرماهر است (۳۴). بنابراین تمرکز بر توسعه روستایی می‌تواند با به‌کارگرفتن عوامل موجود در روستا مانند مناظر

طبیعی، آداب و رسوم عناصر فرهنگی دهقانی و عشایری که تاکنون جزو منابع به‌شمار نمی‌آمده‌اند و نیروی کار روستایی، جریان‌های مثبت اقتصاد فضایی و به‌ویژه کارآفرینی کشاورزی در روستاها را فعال نماید.

کارآفرینی کشاورزی می‌تواند با شناسایی مزیت‌ها و محدودیت‌های بخش کشاورزی جوامع روستایی، از طریق برنامه‌ریزی راهبردی مناسب به توسعه اقتصادی روستایی کمک کند. سلجوقی (۴۵)، اهمیت کارآفرینی در کشاورزی را به‌صورت متنوع‌سازی فعالیت‌های کشاورزی با در نظرگرفتن ویژگی‌های کشاورزی-اقلیمی و اقتصادی-اجتماعی مناطق موردنظر؛ افزودن ارزش به محصولات کشاورزی و در نتیجه افزایش صادرات محصولات زراعی و غذایی به خارج از جامعه-محلی و خارج از کشور؛ کاهش ضایعات ناشی از فساد مواد غذایی و ایجاد اشتغال و کمک به حل مشکل بیکاری در مناطق روستایی و بخش کشاورزی، عنوان می‌کند. گذشته از این، توسعه کارآفرینی کشاورزی می‌تواند از دولت محوربودن الگوهای توسعه روستایی کشور که ویژگی‌های عمده آن آسوده‌طلبی و مطیع‌بودن روستاییان است جلوگیری کند و جامعه را به‌سوی خلاقیت، نوآوری و کارآفرینی حرکت دهد (۴۴، ۴۹).

به‌عقیده صاحب‌نظران، رسیدن به اهداف توسعه پایدار روستایی بدون مشارکت آحاد ساکنان این نواحی غیرممکن خواهد بود. با وجود این، عوامل اجتماعی و فرهنگی مختلفی مانع حضور و مشارکت روستاییان در عرصه فعالیت‌های

به سوی هدف‌های رفاهی نظیر تقلیل فقر، بیکاری و کاهش نابرابری نیز تعریف کرد. دیاسن معتقد است توسعه روستایی راهبردی است که به منظور بهبود زندگی اقتصادی و اجتماعی گروه خاصی از مردم (روستاییان فقیر) طراحی شده است (۲). بانک جهانی عنوان داشته توسعه روستایی راهبردی است که به منظور بهبود زندگی اقتصادی و اجتماعی گروه خاصی از مردم (روستاییان فقیر) طراحی شده است. بهرامی (۴) توسعه روستایی را به معنای تغییر شکل اساسی در همه ابعاد اقتصادی، اجتماعی و روابط انسانی در روستاها می‌داند که به تدریج شرایط زندگی مردم روستا را بهبود بخشیده و عامه مردم روستا از مواهب آن بهره‌مند می‌شوند. از نظر وی برنامه‌های توسعه روستایی باید به مواردی همچون ایجاد اشتغال در بخش‌های کشاورزی و غیرکشاورزی، توسعه اجتماعی، کاهش مهاجرت به شهرها، افزایش سطح رفاه و آموزش و تربیت نیروی انسانی ماهر توجه داشته باشد. (۳) توسعه روستایی را فرآیندی چندبعدی می‌داند که موضوع آن بهبود و ارتقای کیفیت زندگی اقشار فقیر و آسیب‌پذیر اجتماع روستایی است، فرآیندی که با بهره‌گیری از سازوکارهایی چون برنامه‌ریزی، سازماندهی، تقویت خوداتکایی فردی و جمعی و ایجاد دگرگونی مناسب در ساختارهای ذهنی و اجتماعی روستاییان تلاش می‌کند که در آن‌ها قدرت، توان و اختیار بهره‌گیری از قابلیت‌ها و منابع در اختیارشان را تقویت کند تا به واسطه آن بتوانند وضعیت موجودشان را به وضعیت مناسب و مطلوب‌تر تغییر دهد.

از نظر هندرسون (۲۴)، کارآفرینی روستایی فراهم‌کننده زمینه اشتغال، افزایش درآمد و تولید ثروت، بهبوددهنده کیفیت زندگی و کمک‌کننده به افراد محلی برای مشارکت در اقتصاد است. همچنین، از نظر بانرجی و همکاران (۵) کارآفرینی مشکل کمبود سرمایه‌گذاری در محیط‌های روستایی را از طریق نوآوری و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، جذب سرمایه‌های خصوصی و مؤسسات مالی و دولتی، برطرف می‌نماید. کارآفرینی با احترام به سه بعد توسعه پایدار (اجتماعی، اقتصادی و محیط‌زیستی)، به‌عنوان یک مفهوم برای ارتقای توسعه سرزمین‌ها و کاهش فقر، معرفی می‌شود (۵۱). کارآفرینی تنها شغل برای یک شخص نیست بلکه می‌تواند منجر به پیشنهادهای جدیدی شود که روند بازار را به حرکت در می‌آورد (۱۸). به اعتقاد فرجی سبکیار و همکاران (۱۵) توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی را می‌توان به‌عنوان سیاستی مبتنی بر بازساخت جغرافیایی در مناطق روستایی فرض کرد که می‌تواند به‌نوعی تقسیم جدید فضایی نیروی کار، انرژی و منابع رهنمون شود و در نهایت، منجر به تغییر در کیفیت زندگی مردم روستایی بر اساس نظریه توسعه پایدار گردد که در آن ابعاد مختلف توسعه کارآفرینی و دیدگاه‌های موجود، به‌عنوان قمرها و اجزای اصلی نمود می‌یابند و در نهایت رویکردی ترکیبی را در توسعه کارآفرینی مناطق روستایی ایجاد می‌کنند. در این رابطه ورتمن (۵۹) ارتباط تنگاتنگی بین توسعه اقتصادی و کارآفرینی مشاهده می‌کند. چنانچه در گزارش سالانه بخش مدیریت صنایع تجاری کوچک آمریکا نیز ارائه شده، دو سوم

اجتماعی می‌شود. ایجاد توانمندی اجتماعی روستاییان، از طریق توسعه گردشگری، می‌تواند نقش مهمی در غلبه بر انگاره‌های توسعه‌نیافتگی و بهبود تعاملات و ارتباطات اجتماعی ساکنان این نواحی داشته باشد (۲۳، ۲۹). توسعه کارآفرینی در بخش کشاورزی با مدرنیزاسیون تدریجی کشاورزی و توسعه کارکردهای مختلف کشاورزان در ارتباط است. علاوه بر این، مهم‌ترین اهداف توسعه کارآفرینی کشاورزی را می‌توان نوسازی و تجدید ساختار کشاورزی خردپا و به‌وجود آوردن محیط کشاورزی جدید به‌منظور ایجاد و توسعه مشاغل جدید در مناطق روستایی دانست (۳۰).

در اغلب کشورهای توسعه‌یافته، نقش کشاورزی فراتر از تأمین غذای مورد نیاز بوده و شامل تأمین اولویت‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی نیز می‌گردد و از این نظر غیرقابل جایگزین شمرده می‌شود. در ایران سهم این بخش از تولید ناخالص داخلی دو روند متفاوت را طی کرده است. از سال ۱۹۹۷ تا سال ۲۰۱۱ سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی از ۹/۸ درصد به ۵/۹ درصد کاهش یافته و بعد از آن سهم این بخش از تولید ناخالص داخلی روند فزاینده‌ای را تجربه کرده است. به طوری که سهم این بخش در سال ۲۰۱۵ به ۱۰/۷ درصد افزایش یافته است. شایان ذکر است که بیش از ۵۰ درصد از شاغلان روستایی، در بخش کشاورزی مشغول به فعالیت هستند. سهم این بخش از شاغلان روستایی طی سال‌های اخیر روند نزولی را طی کرده است. به طوری که سهم بخش کشاورزی از شاغلان روستایی در سال ۱۳۸۴ حدود ۵۷/۵ درصد بوده که در سال ۱۳۹۵ به ۵۰/۳ درصد کاهش یافته است. بنابراین بخش کشاورزی خصوصاً در مناطق روستایی، مزیت نسبی در خور توجهی برای اشتغال‌زایی موقت تا زمان حل فراگیر مسئله اشتغال و بیکاری، برخوردار است (۵۴). داده‌های مرکز آمار ایران در سرشماری سال ۱۳۹۵ نشان می‌دهد، استان خراسان شمالی جمعیت روستایی بالغ بر ۱۱۱۱۹۱ خانوار دارد یعنی ۴۳/۶۴ درصد از جمعیت کل استان (۸۶۳۰۹۲ نفر)، که اکثریت غالب به کشاورزی اشتغال دارند. با در نظر گرفتن پتانسیل‌های استان در کسب و کارهای کشاورزی و روستایی، متأسفانه جمعیت روستایی منطقه هرساله رو به کاهش و مهاجرت به شهرهاست و این نشان‌دهنده عدم توجه به ایجاد تنوع و رشد اقتصادی در این بخش می‌باشد.

توسعه روستایی مفهومی با سابقه است، هرچند که مفهوم آن از لحاظ محتوا و کارکرد در راستای سازماندهی توسعه در نواحی روستایی، به‌طور مداوم تغییر کرده است. اهمیت توسعه روستایی در کشورهای کمتر توسعه‌یافته بیشتر به دلیل نقش مهم نواحی روستایی در اقتصاد می‌باشد (۵۴). توسعه روستایی در طول زمان تعاریف مختلفی را داشته است. از نظر رسول‌اف (۴۰) توسعه روستایی عبارت است از: نوسازی روستاها، نوسازی شیوه بهره‌برداری کشاورزی، پرورش و تربیت نیروی انسانی، بهبود کیفیت زندگی و افزایش درآمد روستاییان و تأمین خدمات عمومی مورد نیاز روستائینان همچنین می‌توان توسعه روستایی را پیشرفت

از تعداد شغل‌های ایجاد شده در طول سال توسط کارآفرینان بوده است. دستاوردهای توسعه‌ی کارآفرینی کشاورزی از قبیل؛ توسعه زنجیره کشاورزی، تنوع‌بخشی به اقتصاد کشاورزی، ارتقای بهره‌وری، بهره‌برداری از مزیت‌های نسبی رقابتی و تجاری، اشتغال‌زایی مولد، تحول در مناسبات تولید همپای سایر تحولات نهادی، ارزش افزوده، کیفیت و محصولات و فرآورده‌های جدید، گسترش بازار محصولات کشاورزی، تشکیل و جذب سرمایه در بخش کشاورزی (۴۷) موجب گردیده تا پیامدهای مورد انتظار از کارآفرینی کشاورزی، همراستای آرمان‌ها و اهداف توسعه‌ی پایدار کشاورزی قرار گیرند و کارآفرینی به‌عنوان یک مقوله‌ی مهم در کانون توجه اندیشمندان حوزه برنامه‌ریزی و توسعه‌ی روستایی قرار گیرد (۳۹).

ناموفق بودن راهبردهای گذشته در توسعه روستایی، جهان را به سمت ایجاد کارآفرینی و به‌ویژه کارآفرینی کشاورزی، با استفاده از مزایای زندگی روستایی سوق داده است. کارآفرینی کشاورزی تلاشی برای ایجاد تنوع تولید و رهاشدن از وضعیت تولید مواد خام در چرخه‌ی عرضه محصولات و حرکت به سمت تولید برای بازارهای خاص، ارائه‌ی خدمات به سایر کشاورزان و شاغلین روستایی، استفاده از ظرفیت‌های کشاورزی مزارع و واحدهای دامپروری برای جذب گردشگران و اشتغال‌زایی می‌باشد (۵۸). اگرچه کارآفرینی تنها راهکار اشتغال‌زایی و افزایش درآمدهای مردم روستایی نیست، اما قطعاً بهترین و بهره‌ورترین نوع آن است. کارآفرینی برای تحریک نشاط روستایی و یک راه مهم برای افزایش درآمد و اشتغال کشاورزان و بالابردن وضعیت کشاورزان مؤثر است (۵۸).

از عوامل مؤثر بر کارآفرینی می‌توان به نوآوری اشاره نمود. نوآوری می‌تواند ایده، شیوه یا شی تازه و بکری باشد یا اینکه تازه جلوه کند. برخلاف اسم ظاهری نوآوری، نیازی نیست که نوآوری یک ایده‌ی بسیار جدید باشد، بلکه کافی است که ایده، شیوه یا شی باشد که از دیدگاه افرادی که آن را می‌پذیرند، جدید و نو جلوه کند (۴۲). یکی دیگر از عوامل اثرگذار بر کارآفرینی در دسترس بودن و ارزان قیمت بودن عوامل تولید (فیزیکی و یا غیرفیزیکی) است که بستر ایجاد تنوع و رهاشدن از فروش مواد خام در چرخه‌ی عرضه محصولات و حرکت به سمت تولید برای بازار را فراهم می‌آورد. یکی دیگر از مزایای کارآفرینی کشاورزی در روستاها، استفاد از منابع مالی متنوع به جهت کوچک بودن شغل‌ها، روابط خویشاوندی و وابستگی‌های عاطفی بین ساکنین و همچنین استفاده از سیاست‌های تأمین مالی دولتی است. بنابراین در جوامع روستایی، افراد موفق در مقام کارآفرین، می‌توانند عوامل مختلف تولید را گرد آورند و با تلاش و کوشش‌های خلاقانه خود فعالیت‌ها به موفقیت برسند.

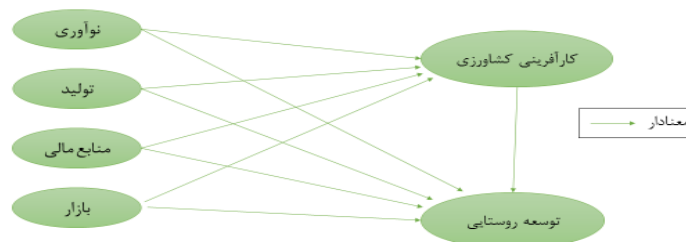
پژوهش‌های فراوانی در خصوص عوامل مؤثر بر توسعه‌ی روستایی انجام گرفته است. نورمن (۳۶)، عوامل مؤثر بر توسعه‌ی کارآفرینی در مناطق روستایی را مهارت‌های علمی و فنی روستاییان، مهارت‌های مدیریتی، مهارت‌های کارآفرینی و مهارت‌های کارگران می‌داند. هنلی (۲۵) استدلال می‌کند که

کارآفرینی، فرصت‌های جدیدی برای کارآفرینان ایجاد می‌کند که می‌تواند درآمد، دارایی و سرمایه‌ی آنها را افزایش دهد و استاندارد زندگی در جوامع روستایی را در نتیجه تشکیلات اقتصادی جدید در کسب و کارهای کوچک و متوسط رشد دهد. رسالت مرکز توسعه‌ی کارآفرینی کشاورزی (۷) در ایالت آتسگوی شهر نیویورک، افزایش تعداد کارآفرینان موفق کشاورزی و تنوع‌بخشی به فعالیت‌های کشاورزی مرتبط با تجارت بوده است که تنها از طریق تلاش‌های مشارکتی کشاورزان و سرمایه‌گذاران در استفاده مناسب از منابع حاصل خواهد شد. ایزویو (۱۳) با بررسی عوامل مؤثر بر توسعه‌ی کارآفرینی کشاورزی در میان کشاورزان در ایالت ایمو نیجریه، کلید توسعه‌ی کارآفرینی در این منطقه را تغییر و تنوع در زندگی و تمایل به استقلال معرفی کردند. کشاورزان منطقه از دسترسی ضعیف به اطلاعات کارآفرینی، سرمایه‌ی ناکافی جهت راه‌اندازی کسب و کار و فاصله‌ی طولانی بین مزارع و بازار شکایت داشتند اما با وجود کاستی‌ها کشاورزان در کارآفرینی مشارکت بالایی از خود نشان دادند. دارمادجی (۱۱) بحث در مورد کارآفرینی را به‌عنوان رویکرد جدید برای حمایت از برنامه ملی توسعه‌ی کشاورزی برای دستیابی به غذای کافی بر اساس دو دوره‌ی مطالعه‌ی تجربی، سال ۲۰۱۱ و ۲۰۱۲ انجام شده است که تأثیر مستقیم کارآفرینی کشاورزی، ظرفیت مدیریت و فرایند بیولوژیکی را بر عملکرد مزرعه تأیید می‌نماید.

در میان مطالعات داخلی صورت‌گرفته؛ توکلی (۵۳) طی پژوهشی تحت عنوان بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت کارآفرینان روستایی منطقه ماهیدشت شهرستان کرمانشاه، نشان داد که موفقیت کارآفرینان حاصل از عوامل ترکیبی، اعم از درونی (نوآوری و خلاقیت، انگیزه نیاز به پیشرفت، مرکز کنترل درونی) و بیرونی (عدم بروکراسی و تشریفات اداری و دستیابی به بازار) است. در همین راستا، میرلطفی (۳۰) نشان داد که بین اغلب عامل‌های توسعه‌ی روستایی و توسعه‌ی کشاورزی ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود دارد. حسینی (۲۶) نیز در پژوهشی مشابه، با بررسی نقش کارآفرینی در توسعه‌ی مناطق روستایی بخش کاکلی در شهرستان دشتی، نتیجه گرفت که بین ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینان، رشد کارآفرینی و توسعه اقتصادی در بخش کاکلی رابطه نزدیکی وجود دارد. هاشمی و همکاران (۲۱) دریافتند که در نواحی روستایی فرصت‌های مناسبی به صورت کشف‌نشده یا بیکار وجود دارد که در آن صورت توسعه‌ی کارآفرینی و توجه به کارآفرینان روستایی می‌تواند منجر به توسعه‌ی فرصت‌های شغلی، شکوفایی اقتصادی و توسعه‌ی روستایی گردد. حیدری ساریان (۲۲) پژوهشی با هدف بررسی عوامل مؤثر بر تقویت کارآفرینی کشاورزان در مناطق روستایی شهرستان مشگین‌شهر انجام داد. در این پژوهش درجه اهمیت هریک از عوامل از دیدگاه نمونه‌ها تعیین شده که در میان پنج عامل روانشناختی، رفتاری، محیطی، اقتصادی و ترویجی، عامل اقتصادی دارای اهمیت بالا و عامل روانشناختی دارای کم‌ترین تأثیر در انگیزه‌ی توسعه‌ی کارآفرینی کشاورزی بوده است. فراهانی و همکاران (۱۶) به

میزان تسهیلات دریافتی از قبیل وام‌های خود اشتغالی، منابع لازم و کافی، تنوع شغلی موجب افزایش انگیزه‌ی و روحیه‌ی فردی در جهت توسعه و گسترش کارآفرینی در محدوده‌ی مورد مطالعه شده است. قادری یگانه (۱۹) نتیجه گرفت که نیاز به گسترش کارآفرینی گردشگری در مناطق روستایی قابل تأمل است و نیازمند سرمایه‌گذاری در این حوزه می‌باشد تا در دنیای رقابتی امروز، به توسعه‌ی پایدار گردشگری دست یابد. ملاشاهی و همکاران (۳۵) موانع ترویج کارآفرینی کشاورزی در استان سیستان و بلوچستان را مورد بررسی قرار دادند که در آن مانع اصلی را ضعف دانش تولید و بازاریابی محصولات کشاورزی در سرمایه‌گذاری صنایع مدرن، تکمیلی و تبدیلی بخش کشاورزی شناسایی نمودند.

باتوجه به ادبیات تجربی و نظری، در این پژوهش فرض بر این است که عواملی همچون نوآوری تولید، عوامل تولید، منابع مالی و بازار تولید به‌عنوان متغیر مستقل به‌صورت مستقیم بر توسعه‌ی روستایی تأثیرگذار هستند، و همچنین به‌صورت غیرمستقیم از طریق کارآفرینی کشاورزی بر توسعه‌ی روستایی تأثیرگذار هستند. لذا مدل مفهومی پژوهش به‌صورت زیر در شکل (۱) ارائه شده است.

شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش
Figure 1. Conceptual model of research

صورت‌گرفته برای تعیین روایی، از تکنیک روایی صوری^۱ استفاده شده است که این مرحله با قضاوت متخصصان دانشگاهی و اساتید درباره سوالات پژوهش انجام شده است و برای تعیین پایایی از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است که نتایج آن به شرح زیر می‌باشد:

این نتیجه رسیدند که ایجاد فضای کسب‌وکار، سرمایه‌گذاری، حمایت سازمان‌ها و نهادها می‌تواند به‌عنوان راهکاری مناسب در ایجاد و تقویت کارآفرینی در راستای توسعه‌ی پایدار بسیار مؤثر باشد.

شرافت چالستری (۴۸) در پژوهش خود رابطه متقابل بین برپایی جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها و توسعه‌ی گردشگری بازرگانی می‌یابد.

نتایج حاصل از پژوهش داداشی و همکاران (۹) نشان می‌دهد که توسعه‌ی کارآفرینی و توجه به جوانان و کارآفرینان روستایی می‌تواند منجر به توسعه‌ی فرصت‌های شغلی، شکوفایی اقتصادی و توسعه‌ی مناطق روستایی گردد. فراهانی و همکاران (۱۷) اثرگذارترین عامل از لحاظ کارآفرینی و اشتغال در محدوده‌ی مورد مطالعه خود را عامل زیرساختی و اجتماعی می‌دانند. عامل‌های بعدی به‌ترتیب شامل عامل اقتصادی، دانش و آگاهی، اعتماد به نفس، خلاقیت فردی، نوآوری و خلاقیت، زیرساخت فیزیکی و دسترسی به تسهیلات اقتصادی می‌باشد. نتایج پژوهش ولائی و همکاران (۵۴) نشان داد که مهم‌ترین عاملی که موجب توسعه‌ی پایدار روستایی شده است، عامل اقتصادی و فردی بوده، به‌طوری که بالارفتن

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی، شیوه گردآوری داده‌ها توصیفی پیمایشی، از نوع رابطه‌ی همبستگی و با تکنیک مدل‌سازی معادلات ساختاری با استفاده از نرم‌افزار SPSS می‌باشد. جهت گردآوری داده‌ها از دو روش کتابخانه‌ای (اسنادی)، و روش میدانی استفاده شد. در پژوهش

جدول ۱- مقدار آلفای کرونباخ جهت تعیین پایایی پرسشنامه

مؤلفه	مقدار آلفای کرونباخ
نوآوری	۰/۷۳۱
تولید	۰/۸۷۷
منابع مالی	۰/۸۹۵
بازار	۰/۸۷۶
توسعه‌ی روستایی	۰/۸۲۸
کارآفرینی کشاورزی	۰/۸۹۲
کل	۰/۹۳۷

محدودیت‌های موجود فقط به ۳۰ نفر آنها دسترسی پیدا شد. با توجه به ویژگی‌های جامعه آماری از تکنیک دلفی (سؤال از متخصصان) استفاده شده است. همچنین، برای تجزیه و

جامعه‌ی آماری پژوهش، کارآفرینان حوزه‌ی کشاورزی خراسان شمالی با توجه به اسناد سازمان جهاد کشاورزی استان به تعداد ۴۲ نفر سرشماری شده بودند که با

فوق نیز به دلیل کوچک بودن حجم نمونه و توزیع غیرنرمال داده‌ها از این روش استفاده گردید.

نتایج و بحث نتایج آمار توصیفی

جدول ۲، بیانگر وضعیت متغیر جنسیت در نمونه آماری مورد مطالعه می‌باشد.

تحلیل داده‌ها از روش بوت استرایپینگ^۱ پیچر و هیز (۳۸)، استفاده شده است. رویکرد بوت‌استرپ توسط افرون^۲ در سال ۱۹۷۹ ارائه شد. این روش در حال تبدیل شدن به محبوب‌ترین و قدرتمندترین روش آزمون متغیر میانجی است؛ زیرا این تکنیک انحراف در تأثیر متقابل توزیع نمونه‌ای را تشخیص می‌دهد (۳۳). بوت‌استرپ یک روش برای محاسبه داده‌هایی با حجم کوچک و توزیع غیرنرمال است (۲۸،۵۱). در پژوهش

جدول ۲- فراوانی متغیر جنسیت

Table 2. Frequency of gender variables

جنس	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
مرد	۲۵	۸۳/۳	۸۳/۳
زن	۵	۱۶/۷	۱۰۰/۰
کل	۳۰	۱۰۰/۰	

جدول ۳ و شرح آن توصیف‌کننده وضعیت متغیر سن در نمونه آماری مورد مطالعه می‌باشد.

جدول (۱) بیانگر این است که از بین ۳۰ نمونه‌ی آماری، تعداد ۲۵ نفر (۸۳/۳ درصد) مرد و ۵ نفر (۱۶/۷ درصد) زن بودند.

جدول ۳- فراوانی متغیر سن

Table 3. The frequency of the age variable

سن	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
۳۵-۲۶	۶	۲۰/۰	۲۰
۴۵-۳۶	۱۴	۴۶/۷	۶۶/۷
۵۵-۴۶	۹	۳۰/۰	۹۶/۷
بالتر از ۵۶	۱	۳/۳	۱۰۰/۰
کل	۳۰	۱۰۰/۰	

درصد) بین ۴۶ تا ۵۵ سال و ۱ نفر (۳/۳ درصد) بالاتر از ۵۵ سال هستند.

همان‌گونه که در جدول (۳) ملاحظه می‌شود از مجموع ۳۰ نمونه آماری، تعداد ۶ نفر (۲۰ درصد) دارای سن ۲۶ تا ۳۵ سال، ۱۴ نفر (۴۶/۷ درصد) بین ۳۶ تا ۴۵ سال، ۹ نفر (۳۰ درصد)

جدول ۴ و شرح آن توصیف‌کننده وضعیت متغیر تحصیلات در نمونه آماری مورد مطالعه می‌باشد.

جدول ۴- فراوانی متغیر تحصیلات

Table 4. Frequency of education variable

تحصیلات	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
خواندن و نوشتن	۱	۳/۳	۳/۳
ابتدایی	۱	۳/۳	۶/۷
راهنمایی	۶	۲۰/۰	۲۶/۷
دیپلم	۶	۲۰/۰	۴۶/۷
فوق دیپلم	۱۰	۳۳/۳	۸۰/۰
کارشناسی	۶	۲۰/۰	۱۰۰/۰
کل	۳۰	۱۰۰	

بیشترین امتیاز را به‌میزان برگزاری کلاس‌های آموزشی و مشاوره‌ای در زمینه‌ی کسب‌وکارهای کشاورزی، داشتن ایده‌های جدید و متنوع در زمینه کسب و کارهای کشاورزی، تشویق و به‌کارگیری جوانان برای شناخت و ایجاد کسب‌وکارهای جدید و ترجیح‌دادن روش‌های نو به‌جای روش‌های سنتی دادند.

همان‌گونه که در جدول ۴ ملاحظه می‌شود از مجموع ۳۰ نمونه آماری از نظر تحصیلات ۱ نفر (۳/۳ درصد) در حد خواندن و نوشتن، ۱ نفر (۳/۳ درصد) مقطع ابتدایی، ۶ نفر (۲۰/۰ درصد) راهنمایی، ۶ نفر (۲۰/۰ درصد) دیپلم، ۱۰ نفر (۳۳/۳ درصد) فوق‌دیپلم و ۶ نفر (۲۰/۰ درصد) هم مقطع کارشناسی بودند.

در جدول ۵ وضعیت متغیر نوآوری در نمونه‌ی آماری مورد مطالعه گزارش شده است. بر اساس نتایج، کارآفرینان به‌ترتیب

جدول ۵- فراوانی متغیر نوآوری تولید

Table 5. Frequency of production innovation variables

n	گویه‌ها	میانگین رتبه‌ای*				
		هیچ درصد	کم درصد	متوسط درصد	زیاد درصد	خیلی زیاد درصد
۳۰	میزان برگزاری کلاس‌های آموزشی و مشاوره‌ای در زمینه‌ی کسب و کارهای کشاورزی تا چه میزان بر سطح نوآوری کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۰	۳/۳	۱۰/۰	۴۶/۷	۴۰/۰
۳۰	تشویق و به‌کارگیری جوانان برای شناخت و ایجاد کسب و کارهای جدید تا چه میزان بر سطح نوآوری کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۰	۳/۳	۱۳/۳	۷۶/۷	۶/۷
۳۰	حمایت دولت از ایجاد توسعه‌ی سازمان‌های غیردولتی فعال و مرتبط با کارآفرینی در روستاها تا چه میزان بر سطح نوآوری کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۰	۱۳/۳	۳۰/۰	۴۰/۰	۱۶/۷
۳۰	توانمندسازی نیروی انسانی ماهر و باسواد و باتجربه برای شروع کسب و کارهای جدید در روستا تا چه میزان بر سطح نوآوری کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۰	۰	۲۶/۷	۶۰/۰	۱۳/۳
۳۰	داشتن ایده‌های جدید و متنوع در زمینه‌ی کسب‌وکارهای کشاورزی تا چه میزان بر سطح نوآوری کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۰	۰	۲۳/۳	۵۶/۷	۲۰/۰
۳۰	ترجیح دادن روش‌های نو به‌جای روش‌های سنتی تا چه میزان بر سطح نوآوری کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۰	۰	۳۶/۷	۴۰/۰	۲۳/۳
۳۰	توجه به تغییرات زندگی در روستاهای اطراف و محیط شهری تا چه میزان بر سطح نوآوری کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۰	۳/۳	۴۰/۰	۵۳/۳	۳/۳
۳۰	میزان مسئولیت‌پذیری در راه‌اندازی کسب و کارهای جدید تا چه میزان بر سطح نوآوری کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۰	۰	۴۳/۳	۳۶/۷	۲۰/۰
۳۰	وجود مراکز مشاوره تخصصی در زمینه‌ی راه‌اندازی کسب و کار جدید تا چه میزان بر سطح نوآوری کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۰	۳/۳	۲۳/۳	۶۳/۳	۱۰/۰
۳۰	استفاده از تجارب کارآفرینان موفق تا چه میزان بر سطح نوآوری کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۰	۰	۴۳/۳	۲۶/۷	۲۰/۰

پاسخ‌دهندگان هیچ‌کدام از موارد را بی‌تأثیر ندانسته و از کم تا خیلی زیاد امتیاز دادند و اکثر آن‌ها تأثیر گویه‌ها بر توسعه‌ی روستایی را به نسبت زیاد دانستند. در جدول ۶ وضعیت متغیر تولید در نمونه‌ی آماری مورد مطالعه گزارش شده است.

با توجه به نتایج جدول ۵، مؤثرترین گویه بر توسعه‌ی روستایی از طریق کارآفرینی کشاورزی به‌نظر افراد مورد مطالعه برگزاری کلاس‌های آموزشی و مشاوره‌ای در زمینه‌ی کسب و کارهای کشاورزی است. همچنین،

جدول ۶- فراوانی متغیر عوامل تولید

Table 6. Frequency of production factors variables

n	گویه‌ها	میانگین رتبه‌ای*				
		هیچ درصد	کم درصد	متوسط درصد	زیاد درصد	خیلی زیاد درصد
۳۰	تعداد شبکه تولیدی محلی در سطح روستا تا چه میزان بر فراهم‌شدن عوامل تولید کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۰	۳/۳	۵۳/۳	۴۰/۰	۳/۳
۳۰	دسترسی به عوامل تولید (زمین، نیروی انسانی، سرمایه) در روستا تا چه میزان بر فراهم‌شدن عوامل تولید کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۰	۰	۱۶/۷	۶۶/۷	۱۶/۷
۳۰	دسترسی به ماشین‌آلات و ابزارآلات مدرن در فعالیت‌های مختلف (کشاورزی، صنعت، خدمات) در روستا تا چه میزان بر فراهم‌شدن عوامل تولید کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۰	۶/۷	۱۳/۳	۶۳/۳	۱۶/۷
۳۰	ایجاد و توسعه فعالیت‌های فرآوری، صنایع تبدیلی و تکمیلی تا چه میزان بر فراهم‌شدن عوامل تولید کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۰	۰	۳۳/۳	۵۰/۰	۱۶/۷
۳۰	وجود زیرساخت‌های فیزیکی مناسب همچون جاده و راه‌های ارتباطی روستایی تا چه میزان بر فراهم‌شدن عوامل تولید کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۰	۰	۳/۳	۵۳/۳	۴۳/۳
۳۰	ایجاد زیرساخت‌های عمومی مناسب روستا همچون آب و برق و گاز تا چه میزان بر فراهم‌شدن عوامل تولید کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۰	۰	۶/۷	۶۰/۰	۳۳/۳
۳۰	امکان استفاده از زیرساخت‌های مناسب ارتباطی مخابرات، پست بانک تا چه میزان بر فراهم‌شدن عوامل تولید کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۰	۶/۷	۱۳/۳	۶۶/۷	۱۳/۳
۳۰	توزیع بهینه منابع در سطح دهستان‌ها تا چه میزان بر فراهم‌شدن عوامل تولید کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۰	۱۰/۰	۳۶/۷	۳۳/۳	۲۰/۰
۳۰	وجود محیط مناسب برای راه‌اندازی کسب و کار جدید تا چه میزان بر فراهم‌شدن عوامل تولید کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳/۳	۰	۳۰/۰	۶۰/۰	۶/۷
۳۰	تنوع‌بخشی به محصولات روستایی تا چه میزان بر فراهم‌شدن عوامل تولید کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۰	۳/۳	۱۶/۷	۵۶/۷	۲۳/۳

مناسب برای راه‌اندازی کسب و کار جدید را بر توسعه‌ی روستایی بی‌تأثیر می‌داند و بقیه از متوسط تا خیلی زیاد به این گزینه امتیاز دادند. در ادامه، جدول ۷ بیانگر وضعیت متغیر منابع مالی در نمونه آماری مورد مطالعه می‌باشد.

نتایج جدول ۶ نشان داد کارآفرینان خراسان شمالی معتقدند مؤثرترین گویه از متغیر تولید بر توسعه‌ی روستایی وجود زیرساخت‌های فیزیکی مناسب همچون جاده و راه‌های ارتباطی روستایی است. همچنین، اکثر آن‌ها موارد عنوان شده را بی‌تأثیر ندانسته و فقط یکی از افراد نمونه وجود محیط

جدول ۷- فراوانی متغیر منابع مالی

Table 7. The frequency of financial resources variable

میانگین رتبه‌ای*	میانگین رتبه‌ای*				n	گویه‌ها	
	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم			
	درصد	درصد	درصد	درصد	درصد		
۲/۴۷	۱۳/۳	۲۶/۷	۵۳/۳	۶/۷	۰	۳۰	میزان مشارکت کشاورزان در ایجاد درآمدهای متنوع تا چه میزان بر فراهم‌شدن منابع مالی کارآفرینان تأثیر داشته است؟
۲/۸۰	۳۰/۰	۳۰/۰	۳۰/۰	۱۰/۰	۰	۳۰	تشویق سرمایه‌گذاران محلی برای ایجاد فرصت‌های شغلی تا چه میزان بر فراهم‌شدن منابع مالی کارآفرینان تأثیر داشته است؟
۴/۳۰	۴۰/۰	۵۰/۰	۱۰/۰	۰	۰	۳۰	سهولت دریافت وام در زمینه‌ی کسب و کارهای مختلف تا چه میزان بر فراهم‌شدن منابع مالی کارآفرینان تأثیر داشته است؟
۴/۲۳	۳۳/۳	۵۶/۷	۱۰/۰	۰	۰	۳۰	وجود مشوق‌های مالی دولتی و تعاونی جهت راه‌اندازی کسب و کار جدید تا چه میزان بر فراهم‌شدن منابع مالی کارآفرینان تأثیر داشته است؟
۲/۹۷	۳۶/۷	۴۰/۰	۱۰/۰	۱۰/۰	۲/۳	۳۰	اعطای تسهیلات ویژه و بلاعوض برای فعالین مناطق محروم تا چه میزان بر فراهم‌شدن منابع مالی کارآفرینان تأثیر داشته است؟
۳/۲۰	۳/۳	۳۳/۳	۴۶/۷	۱۳/۳	۲/۳	۳۰	دسترسی به سرمایه‌های موجود تا چه میزان بر فراهم‌شدن منابع مالی کارآفرینان تأثیر داشته است؟
۲/۶۷	۱۳/۳	۴۶/۷	۳۳/۳	۶/۷	۰	۳۰	افزایش سرمایه‌گذاری در واحدهای تولیدی تا چه میزان بر فراهم‌شدن منابع مالی کارآفرینان تأثیر داشته است؟
۳/۵۰	۳/۳	۵۶/۷	۳۰/۰	۶/۷	۲/۳	۳۰	میزان توانمندی مالی جهت ایجاد کسب و کار تا چه میزان بر فراهم‌شدن منابع مالی کارآفرینان تأثیر داشته است؟
۲/۶۳	۱۶/۷	۳۳/۳	۴۶/۷	۲/۳	۰	۳۰	وجود قوانین و مقررات مالی شفاف تا چه میزان بر فراهم‌شدن منابع مالی کارآفرینان تأثیر داشته است؟
۴/۱۳	۳۳/۳	۵۳/۳	۱۰/۰	۰	۳/۳	۳۰	وجود نهادهای مالی قوی در حوزه ایجاد کسب و کار جدید تا چه میزان بر فراهم‌شدن منابع مالی کارآفرینان تأثیر داشته است؟

به‌طور کلی آن‌ها بیشترین رأی خود را به مورد سهولت دریافت وام در زمینه‌ی کسب و کارهای مختلف داده و آن را یکی از مؤثرترین عوامل اثرگذار بر توسعه‌ی روستایی می‌دانند. جدول ۸ بیانگر وضعیت متغیر بازار در نمونه آماری مورد مطالعه می‌باشد.

طبق نتایج به‌دست آمده در جدول ۷، برخی از افراد نمونه مطالعاتی اعطای تسهیلات ویژه و بلاعوض برای فعالین مناطق محروم، دسترسی به سرمایه‌های موجود، میزان توانمندی مالی جهت ایجاد کسب و کار و وجود نهادهای مالی قوی در حوزه‌ی ایجاد کسب و کار جدید را بر توسعه‌ی روستایی با نگرش کارآفرینی کشاورزی بی‌تأثیر دانستند.

جدول ۸- فراوانی متغیر بازار تولید

Table 8. Frequency of production market variable

میانگین رتبه‌ای*	میانگین رتبه‌ای*				n	گویه‌ها	
	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم			
	درصد	درصد	درصد	درصد	درصد		
۴/۱۳	۳۳/۳	۵۳/۳	۶/۷	۶/۷	۰	۳۰	دسترسی به بازار مناسب برای عرضه‌ی تولیدات محلی و بومی به مصرف‌کنندگان تا چه میزان بر فراهم‌شدن بازار تولیدات کارآفرینان تأثیر داشته است؟
۳/۸۷	۲۳/۳	۴۶/۷	۳۳/۳	۶/۷	۰	۳۰	داشتن اطلاعات و آمارهای بازاریابی و اقتصادی مناسب تا چه میزان بر فراهم‌شدن بازار تولیدات کارآفرینان تأثیر داشته است؟
۴/۱۰	۴۰/۰	۳۳/۳	۲۳/۳	۳/۳	۰	۳۰	آگاهی از نرخ محصولات در بازار تا چه میزان بر فراهم‌شدن بازار تولیدات کارآفرینان تأثیر داشته است؟
۳/۵۷	۱۰/۰	۴۳/۳	۴۳/۳	۰	۳/۳	۳۰	مشارکت در شناسایی نیاز مصرف‌کنندگان تا چه میزان بر فراهم‌شدن بازار تولیدات کارآفرینان تأثیر داشته است؟
۴/۱۰	۴۳/۳	۳۳/۳	۱۳/۳	۱۰/۰	۰	۳۰	میزان مالیات یا یارانه بر فروش محصولات تا چه میزان بر فراهم‌شدن بازار تولیدات کارآفرینان تأثیر داشته است؟
۴/۲۰	۵۳/۳	۳۰/۰	۶/۷	۳/۳	۶/۷	۳۰	وجود زیرساخت‌های حمل و نقل مناسب برای حمل کالا به بازار و مراکز فروش تا چه میزان بر فراهم‌شدن بازار تولیدات کارآفرینان تأثیر داشته است؟
۴/۰۷	۳۶/۷	۴۶/۷	۶/۷	۶/۷	۳/۳	۳۰	نوع بازار نهادهای و مواد اولیه (از لحاظ رقابتی یا انحصاری بودن) تا چه میزان بر فراهم‌شدن بازار تولیدات کارآفرینان تأثیر داشته است؟
۳/۲۷	۰	۴۳/۳	۴۳/۳	۱۰/۰	۳/۳	۳۰	میزان نقدینگی بنگاه کسب و کار تا چه میزان بر فراهم‌شدن بازار تولیدات کارآفرینان تأثیر داشته است؟
۴/۱۷	۴۰/۰	۴۰/۰	۱۶/۷	۳/۳	۰	۳۰	نوع بازار محصول (از لحاظ رقابتی یا انحصاری بودن) تا چه میزان بر فراهم‌شدن بازار تولیدات کارآفرینان تأثیر داشته است؟
۴/۰۰	۳۳/۳	۳۶/۷	۲۶/۷	۳/۳	۰	۳۰	دورنمای مناسب تقاضای بازار محصول در آینده تا چه میزان بر فراهم‌شدن بازار تولیدات کارآفرینان تأثیر داشته است؟

که پاسخ‌دهندگان به موارد توسعه زیرساخت‌ها متناسب با ظرفیت‌های اقتصادی روستاها، حمایت از کارآفرین‌ها و کارآفرینی در مناطق روستایی و اشاعه و ترویج دانش فنی و توسعه‌ی تحقیقات به‌هنگام در امور اقتصادی و بازرگانی با مشارکت تولیدکنندگان در مناطق روستایی بیشترین سهم را برای توسعه‌ی روستایی داده‌اند.

نتایج جدول ۸ گویای این مطلب است که از نظر افراد مورد مطالعه مؤثرترین مورد از عامل بازار در توسعه‌ی روستایی نشأت گرفته از نوع بازار محصول (از لحاظ رقابتی یا انحصاری بودن) است. علتی که می‌تواند بازار فروش محصولات روستایی را به‌شدت تحت تأثیر قرار داده و در نتیجه اقتصاد روستا متأثر از آن باشد. نتایج جدول ۹ نشان داد

جدول ۹- فراوانی متغیر توسعه روستایی

Table 9. Frequency of Rural Development Variable

میانگین رتبه‌ای*	کاملاً موافقم	موافقم	نظری ندارم	مخالقم	کاملاً مخالفم	n	گویه‌ها
	درصد	درصد	درصد	درصد	درصد		
۴/۱۳	۲۳/۳	۷۳/۳	۰	۰	۳/۳	۳۰	ایجاد فرصت‌های شغلی پایدار تولیدی و خدماتی در بخش کشاورزی از علل توسعه- یافتگی روستاها در ایران
۴/۳۳	۳۶/۷	۶۰/۰	۳/۳	۰	۰	۳۰	نبود جایگاه برنامه‌ریزی محلی و منطقه‌ای در نظام برنامه‌ریزی کشور، از علل توسعه‌نیافتگی روستاها در ایران
۴/۵۳	۶۰/۰	۳۶/۷	۰	۳/۳	۰	۳۰	نابرابری در توزیع منابع مالی و سرمایه‌گذاری‌های دولت بین مناطق شهری و روستایی از علل توسعه‌نیافتگی روستاها در ایران
۴/۴۷	۴۶/۷	۵۳/۳	۰	۰	۰	۳۰	توسعه زیرساخت‌ها متناسب با ظرفیت‌های اقتصادی روستاها از علل توسعه‌نیافتگی روستاها در ایران
۳/۶۰	۱۰/۰	۴۶/۷	۳۶/۷	۶/۷	۰	۳۰	ایجاد فرصت‌های شغلی متناسب با شرایط اجتماعی در روستاها از علل توسعه‌نیافتگی روستاها در ایران
۳/۶۰	۱۶/۷	۴۳/۳	۲۶/۷	۱۰/۰	۳/۳	۳۰	ایجاد امکانات رفاهی متناسب با شرایط اجتماعی در مناطق روستایی از علل توسعه- یافتگی روستاها در ایران
۴/۰۷	۲۰/۰	۶۶/۷	۱۳/۳	۰	۰	۳۰	توسعه‌ی تشکلهای و سازمان‌های مردم‌نهاد در راستای بهره‌برداری بهینه از قابلیت‌های اقتصادی روستاها از علل توسعه‌نیافتگی روستاها در ایران
۴/۱۳	۳۶/۷	۴۳/۳	۱۶/۷	۳/۳	۰	۳۰	توسعه برنامه‌ریزی منطقه‌ای و محلی با رویکرد مشارکت مردم از علل توسعه- یافتگی روستاها در ایران
۴/۲۳	۴۶/۷	۳۶/۷	۱۰/۰	۶/۷	۰	۳۰	اصلاح ساختار و برنامه‌های فضایی بخش صنعت و حمایت از بخش خصوصی برای استقرار در مناطق مستعد و مناسب روستایی از علل توسعه‌نیافتگی روستاها در ایران
۴/۴۳	۴۶/۷	۵۰/۰	۳/۳	۰	۰	۳۰	حمایت در تقویت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و تعاونی‌ها در مناطق روستایی از علل توسعه‌نیافتگی روستاها در ایران
۴/۴۷	۵۳/۳	۴۰/۰	۶/۷	۰	۰	۳۰	حمایت از کارآفرینان و کارآفرینی در مناطق روستایی از علل توسعه‌نیافتگی روستاها در ایران
۴/۴۷	۵۰/۰	۴۶/۷	۳/۳	۰	۰	۳۰	اشاعه و ترویج دانش فنی و توسعه‌ی تحقیقات بهنگام در امور اقتصادی و بازرگانی با مشارکت تولیدکنندگان در مناطق روستایی از علل توسعه‌نیافتگی روستاها در ایران
۴/۰۰	۲۰/۰	۶۶/۷	۱۰/۰	۰	۳/۳	۳۰	متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی در روستاها از علل توسعه‌نیافتگی روستاها در ایران
۴/۱۳	۳۰/۰	۵۳/۳	۱۶/۷	۰	۰	۳۰	حمایت هدفمند از فعالیت‌های خدماتی، بازاریابی و صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی از علل توسعه‌نیافتگی روستاها در ایران
۳/۸۰	۲۳/۳	۴۰/۰	۳۰/۰	۶/۷	۰	۳۰	نابرابری امکانات رفاهی این مناطق با مناطق شهری از مسائل توسعه‌نیافتگی روستاها
۳/۶۷	۱۶/۷	۵۰/۰	۲۳/۳	۳/۳	۶/۷	۳۰	نابرابری نسبی فرصت‌های شغلی بین مناطق شهری و روستایی از مسائل توسعه- نیافتگی روستاها
۴/۰۳	۳۰/۰	۴۶/۷	۲۰/۰	۳/۳	۰	۳۰	نابرابری زیرساخت‌ها و امور زیربنایی بین مناطق شهری و روستایی از علل توسعه- نیافتگی روستاها
۴/۲۰	۳۰/۰	۶۰/۰	۱۰/۰	۰	۰	۳۰	ضعف صنایع تبدیلی، تکمیلی و مکمل کشاورزی از علل توسعه‌نیافتگی روستاها
۴/۳۰	۳۶/۷	۶۰/۰	۰	۳/۳	۰	۳۰	ضعف در دانش و فرهنگ فعالیت‌های اقتصادی گروهی به شیوه‌های نوین، از علل توسعه‌نیافتگی روستاها
۳/۵۰	۱۰/۰	۴۳/۳	۳۳/۳	۱۳/۳	۰	۳۰	ضعف و پایین بودن سطح سواد تولیدکنندگان روستایی و کشاورز از علل توسعه‌نیافتگی روستاها
۴/۱۳	۳۳/۳	۵۰/۰	۱۳/۳	۳/۳	۰	۳۰	نبود جاذبه‌های قابل‌رقابت در فعالیت‌های اقتصادی روستاها و مهاجرت جوانان از روستاها از علل توسعه‌نیافتگی روستاها
۴/۴۳	۵۰/۰	۴۳/۳	۶/۷	۰	۰	۳۰	ضعف نسبی درآمد حاصل از فعالیت‌های تولیدی روستاییان، از عوامل توسعه‌نیافتگی روستاها

شده، اختصاص یافته که این نشان از توانایی بالای کارآفرینان حوزه‌ی کشاورزی استان خبر داد. بر اساس جدول ۱۰ در بین موانع کسب و کار به ترتیب مانع قوانین و مقررات، تأمین منابع مالی و عدم حمایت از فرهنگ کارآفرینی جزو اساسی‌ترین موانع کارآفرینان محسوب شدند. بین عوامل مؤثر بر کسب و کار کارآفرینان به ترتیب مهارت‌های بازاریابی و فروش، کیفیت و ارزش کارآفرینی و مهارت‌های فنی و حرفه‌ای قرار دارند. در بخش چالش‌های کارآفرینان در کسب و کارشان توانایی کارآفرینان استان در کسب مهارت‌ها به ترتیب در مهارت‌های بازاریابی و فروش، مهارت‌های نگرش شخصی و تصمیم‌گیری و مهارت‌های تولید و مدیریت عملیاتی می‌باشد.

همچنین نتایج جدول ۹، بیانگر این است که کارآفرینان روستایی در حوزه‌ی کشاورزی معتقدند با کمک به چرخه‌ی کارآفرینی با مناسب‌سازی زیرساخت، حمایت از کارآفرینان و انتقال دانش به‌موقع به آنان می‌توان به توسعه‌ی روستایی دست یافت. کارآفرینان با انتخاب این گزینه‌ها تمایل خود را برای برنامه‌ریزی محلی و همکاری با مسوولان جهت کمک به توسعه‌ی روستایی نشان داده‌اند. در بین موارد مطرح‌شده، مورد توسعه‌ی زیرساخت‌ها متناسب با ظرفیت‌های اقتصادی روستاها بدون مخالفت هیچ‌کدام از کارآفرینان و با موافقت تمامی آن‌ها تأیید شد. همچنین، کمترین میانگین امتیازی به مورد ضعف و پایین بودن سطح سواد تولیدکنندگان روستایی و کشاورز که به‌عنوان یکی علل توسعه‌نیافتگی روستاها عنوان

جدول ۱۰- فراوانی متغیر کارآفرینی کشاورزی

Table 10. frequency of agricultural entrepreneurship variable

میانگین رتبه‌ای*	بسیار زیاد		کم		n	گویه‌ها
	درصد	درصد	درصد	درصد		
چالش نسبت به کارآفرینی						
عوامل زیر تا چه میزان مانع کسب و کار شما بوده‌اند؟						
۳/۱۷	۱۶/۷	۲۰/۰	۳۶/۷	۱۶/۷	۱۰/۰	۳۰
۳/۸۳	۱۳/۳	۶۰/۰	۲۳/۳	۳/۳	۰	۳۰
۴/۱۷	۴۳/۳	۲۳/۳	۲۰/۰	۳/۳	۰	۳۰
۲/۲۰	.	.	۲۶/۷	۶۶/۷	۶/۷	۳۰
۲/۲۳	۳/۳	.	۲۶/۷	۵۶/۷	۱۳/۳	۳۰
۳/۹۰	۲۶/۷	۴۳/۳	۲۶/۷	.	۳/۳	۳۰
۲/۵۷	.	۱۰/۰	۴۰/۰	۴۶/۷	۳/۳	۳۰
۳/۵۳	۳/۳	۵۶/۷	۳۰/۰	۱۰/۰	.	۳۰
۳/۱۷	.	۴۰/۰	۴۰/۰	۱۶/۷	۳/۳	۳۰
۳/۳۳	۱۰/۰	۴۰/۰	۳۰/۰	۱۳/۳	۶/۷	۳۰
۳/۶۳	۱۶/۷	۴۶/۷	۲۳/۳	۱۰/۰	۳/۳	۳۰
۳/۹۳	۳۳/۳	۴۶/۷	۳/۳	۱۳/۳	۳/۳	۳۰
۲/۰۰	۱۰/۰	۳/۳	۳/۳	۴۳/۳	۴۰/۰	۳۰
عوامل زیر بر اساس اهمیت چه مقدار بر کسب و کار شما مؤثر بوده‌اند؟						
۳/۴۷	۶/۷	۵۳/۳	۲۶/۷	۶/۷	۶/۷	۳۰
۳/۷۷	۲۰/۰	۴۳/۳	۳۳/۳	.	۳/۳	۳۰
۲/۸۳	۳/۳	۲۳/۳	۳۶/۷	۲۶/۷	۱۰/۰	۳۰
۴/۲۰	۴۳/۳	۴۳/۳	۳/۳	۱۰/۰	.	۳۰
۴/۱۳	۲۶/۷	۶۰/۰	۱۳/۳	.	.	۳۰
۳/۹۷	۳۳/۳	۳۶/۷	۲۳/۳	۶/۷	.	۳۰
چالش نسبت به کارآفرینی						
میزان توانایی‌تان را در مهارت‌های زیر مشخص نمایید.						
۳/۴۷	۱۰/۰	۴۶/۷	۳۰/۰	۶/۷	۶/۷	۳۰
۳/۷۷	۱۶/۷	۵۳/۳	۲۳/۳	۳/۳	۳/۳	۳۰
۳/۵۰	۶/۷	۵۶/۷	۲۳/۳	۶/۷	۶/۷	۳۰
۴/۱۷	۴۳/۳	۳۳/۳	۲۰/۰	۳/۳	.	۳۰
۳/۹۷	۲۶/۷	۵۰/۰	۱۶/۷	۶/۷	.	۳۰
۳/۷۰	۲۰/۰	۴۳/۳	۳۰/۰	.	۶/۷	۳۰
میزان مهارت‌تان را در موارد زیر مشخص نمایید.						
۳/۵۰	۶/۷	۵۰/۰	۳۳/۳	۶/۷	۳/۳	۳۰
۳/۹۳	۲۶/۷	۵۰/۰	۱۶/۷	۳/۳	۳/۳	۳۰
۳/۷۳	۱۶/۷	۵۳/۳	۱۶/۷	۱۳/۳	.	۳۰
مشخص کنید در استفاده از مهارت‌های زیر چقدر آگاه و کارآمد هستید؟						
۳/۸۰	۲۳/۳	۴۳/۳	۲۳/۳	۱۰/۰	.	۳۰
۳/۷۷	۲۰/۰	۴۶/۷	۲۶/۷	۳/۳	۳/۳	۳۰
۳/۶۰	۱۰/۰	۶۰/۰	۱۶/۷	۶/۷	۶/۷	۳۰
۳/۶۷	۱۳/۳	۵۶/۷	۲۰/۰	۳/۳	۶/۷	۳۰
۲/۶۳	۳/۳	۱۶/۷	۴۰/۰	۲۰/۰	۲۰/۰	۳۰
۳/۸۳	۲۰/۰	۵۶/۷	۱۶/۷	.	۶/۷	۳۰

پاسخ‌دهندگان بیشترین مهارت خود را به ترتیب در شناخت و تحقق فرصت، مهارت در ایجاد شبکه‌های اجتماعی و برقراری ارتباط و ایجاد و ارزیابی استراتژی کسب‌وکار عنوان کرده‌اند که این نشان از استفاده صحیح کارآفرینان از فرصت‌ها و این ویژگی عام آنان می‌باشد. در ضمن آن‌ها در

پاسخ‌دهندگان بیشترین مهارت خود را به ترتیب در شناخت و تحقق فرصت، مهارت در ایجاد شبکه‌های اجتماعی و برقراری ارتباط و ایجاد و ارزیابی استراتژی کسب‌وکار عنوان کرده‌اند که این نشان از استفاده صحیح کارآفرینان از فرصت‌ها و این ویژگی عام آنان می‌باشد. در ضمن آن‌ها در

تقویت نقاط قوت و همچنین پرورش کارآفرینان جدید کمک خواهد نمود.

نتایج آمار استنباطی

در این بخش با استفاده از روش‌های آماری استنباطی به تحلیل و آزمون فرضیه و شناسایی چگونگی روابط بین متغیرها بر اساس فرضیه‌های پژوهش پرداخته خواهد شد.

نتایج جدول ۱۱ بیانگر این است که نوآوری با ضریب ۲/۱۰۱ و همچنین، عامل نوآوری با ضریب ۱/۱۳۲ تأثیر مثبت و معنی‌داری بر توسعه روستایی از نظر کارآفرینان استان خراسان شمالی دارد. این نتایج با یافته‌های پژوهش‌های (۵۱،۴۶،۱۰،۵۲،۱۲) همخوانی دارد.

جدول ۱۱- نتایج آزمون عامل میانجی کارآفرینی کشاورزی بین نوآوری و توسعه روستایی

Table 11. mediation test results of agricultural entrepreneurship between innovation and rural development

مسیر	ضریب	انحراف استاندارد	آماره t	ارزش احتمال	حد بالا	حد پایین
نوآوری ← کارآفرینی کشاورزی	۲/۱۰۱	۰/۴۵۱	۴/۶۵۳	۰/۰۰۰۱	۰/۳۴۱	۶/۳۳۱
کارآفرینی کشاورزی ← توسعه روستایی	۲/۱۶۷	۰/۴۱۷	۵/۱۸۹	۰/۰۰۰	۱/۲۱۳	۶/۲۹۵
نوآوری ← توسعه روستایی	۱/۱۳۲	۰/۲۴۸	۴/۵۶۷	۰/۰۰۰۱	۱/۶۷۸	۷/۱۲۱
نوآوری ← کارآفرینی کشاورزی ← توسعه روستایی	۲/۶۶۰	۰/۶۵۵	۵/۵۸۷	۰/۰۰۰	۰/۱۳۲	۸/۱۲۱

دارد. مناسب بودن زیرساخت و متنوع ساختن تولیدات، توسعه فعالیت‌های فرآوری، تبدیلی و تکمیلی، کارآفرینی به راحتی صورت خواهد پذیرفت. این نتایج با نتایج مطالعات پیشین همچون (۲۷،۵۹،۶،۱۰،۱۶،۵۷) همسو می‌باشد. علاوه بر این، نشان‌دهنده تأیید فرضیه اثر میانجی کارآفرینی کشاورزی در رابطه بین عامل تولید و توسعه روستایی را نشان می‌دهد. به این معنی که عامل تولید از طریق تأثیرگذاری بر سطح کارآفرینی کشاورزی، سطح شدیدتری بر توسعه دارد. به عبارت دیگر بین عامل تولید و توسعه روستایی به‌طور غیرمستقیم و از طریق عامل کارآفرینی کشاورزی رابطه معنی‌داری وجود دارد.

نتایج جدول ۱۱ نشان‌دهنده تأیید فرضیه اثر میانجی کارآفرینی کشاورزی در رابطه بین عامل نوآوری و توسعه روستایی است ($t=۵/۵۸۷$ و $p < ۰/۰۱$). به این معنی که عامل نوآوری از طریق تأثیرگذاری بر سطح کارآفرینی کشاورزی، تأثیر بیشتری بر سطح توسعه روستایی دارد. تأثیر نوآوری بر توسعه روستایی (اثر کل یا اثر مستقیم) معنی‌دار است ($t=۴/۵۶۷$ و $p < ۰/۰۱$). با این حال، تأثیر نوآوری بر توسعه روستایی در صورت وجود کارآفرینی کشاورزی شدیدتر است و بیانگر تأثیر میانجی کارآفرینی کشاورزی می‌باشد.

نتایج مدل تخمینی در جدول ۱۲ بیانگر این است که متغیر تولید نیز تأثیر مثبت و معنی‌داری بر کارآفرینی کشاورزی و توسعه روستایی از نظر کارآفرینان استان خراسان شمالی

جدول ۱۲- نتایج آزمون عامل میانجی کارآفرینی کشاورزی بین تولید و توسعه روستایی

Table 2. Mediation test results of agricultural entrepreneurship between production and rural development

مسیر	ضریب	انحراف استاندارد	آماره t	ارزش احتمال	حد بالا	حد پایین
تولید ← کارآفرینی کشاورزی	۲/۱۶۷	۰/۶۶۸	۳/۲۴۵	۰/۰۰۰۱	۱/۱۷۸	۶/۱۲۲
کارآفرینی کشاورزی ← توسعه روستایی	۲/۱۵۹	۰/۶۸۱	۳/۱۶۷	۰/۰۰۲۵	۳/۶۷۱	۷/۳۶۸
تولید ← توسعه روستایی	۳/۱۷۶	۱/۲۳۹	۳/۱۲۸	۰/۰۰۶۷	۱/۱۳۴	۶/۲۱۲
تولید ← کارآفرینی کشاورزی ← توسعه روستایی	۴/۶۸۰	۰/۷۲۳	۶/۴۷۳	۰/۰۰۰	۰/۱۳۲	۷/۱۴۸

مالی شفاف تأثیر به‌سزایی در بهبود روند توسعه روستایی داشته است. نتایج فوق با نتایج پژوهش‌های صورت‌گرفته همچون (۳۶،۲۵،۳۱،۱۳،۱۷،۵۷) نیز نتایجی همسو با یافته‌های فوق گرفتند. همچنین نتایج نشان‌دهنده تأیید فرضیه اثر میانجی کارآفرینی کشاورزی در رابطه بین عامل منابع مالی و توسعه روستایی را نشان می‌دهد.

نتایج گزارش شده در جدول ۱۳ همچنین بیانگر تأثیر مثبت و معنی‌دار عامل منابع مالی بر هر دو عامل کارآفرینی کشاورزی و توسعه روستایی است. مشارکت کشاورزان محلی، وجود سرمایه‌گذاران خصوصی، مشوق‌های دولتی، سهولت دریافت وام و شفاف‌سازی قوانین می‌تواند در بعد مالی کارآفرینی کشاورزی تأثیرگذار باشد. به عبارت دیگر سهولت دریافت وام، مشوق‌های دولتی، تسهیلات بلاعوض، قوانین و مقررات

جدول ۱۳- نتایج آزمون عامل میانجی کارآفرینی کشاورزی بین منابع مالی و توسعه روستایی

Table 13. Mediation test results of agricultural entrepreneurship between financial resources and rural development

مسیر	ضریب	انحراف استاندارد	آماره t	ارزش احتمال	حد بالا	حد پایین
منابع مالی ← کارآفرینی کشاورزی	۳/۲۳۲	۰/۷۰۳	۴/۵۹۲	۰/۰۰۰۱	۱/۱۸۱	۵/۷۵۶
کارآفرینی کشاورزی ← توسعه روستایی	۳/۱۲	۰/۶۱۰	۵/۱۱۴	۰/۰۰۰	۳/۹۸۳	۵/۶۵۷
منابع مالی ← توسعه روستایی	۲/۱۷۶	۰/۱۱۱	۳/۱۴۱	۰/۰۰۶۶	۰/۲۱۲	۰/۴۰۶
منابع مالی ← کارآفرینی کشاورزی ← توسعه روستایی	۴/۶۸۰	۰/۵۴۵	۸/۵۸۷	۰/۰۰۰	۰/۱۳۲	۷/۱۴۸

بازاریابی، آگاهی از نوع و نرخ نهاده‌ها و محصولات، شناسایی نیاز مصرف‌کنندگان، زیرساخت‌های حمل و نقل آسان به بازار و مواردی از این دست می‌تواند به بهبود بازار فروش محصولات روستایی و در نتیجه افزایش اشتغال کشاورزی و در نهایت توسعه روستایی منجر گردد. نتایج به‌دست‌آمده با پژوهش (۳۶) همسو می‌باشد. نتایج گزارش شده در جدول ۱۴ نیز بیانگر تأیید فرضیه اثر میانجی کارآفرینی کشاورزی در رابطه بین عامل بازار و توسعه روستایی را نشان می‌دهد.

علاوه بر این، از دیدگاه کارآفرینان استان خراسان شمالی، عامل بازار نیز تأثیر مثبت و معنی‌داری بر کارآفرینی کشاورزی و توسعه روستایی دارد. داشتن اطلاعات و آمارهای بازاریابی، آگاهی از نرخ محصولات، میزان مالیات و یارانه بر فروش محصولات، شناسایی نیاز مصرف‌کنندگان، زیرساخت‌های مناسب جهت حمل محصولات به بازار، نوع بازار نهاده و محصول و همچنین دورنمای تقاضای بازار محصول در آینده از زیرمجموعه‌های این عامل محسوب شدند. دسترسی به بازار مناسب برای عرضه محصولات روستایی، داشتن اطلاعات

جدول ۱۴- نتایج آزمون عامل میانجی کارآفرینی کشاورزی بین بازار و توسعه روستایی
Table 14. Mediation test results of agricultural entrepreneurship between market and rural development

مسیر	ضریب	انحراف استاندارد	آماره t	ارزش احتمال	حد بالا	حد پایین
بازار ← کارآفرینی کشاورزی	۳/۲۳۲	۰/۶۰۲	۵/۳۶۷	۰/۰۰۰	۲/۱۶۸	۷/۱۳۷
کارآفرینی کشاورزی ← توسعه روستایی	۱/۱۳۵	۰/۲۱۷	۵/۲۳۱	۰/۰۰۰	۱/۶۳۱	۸/۲۳۱
بازار ← توسعه روستایی	۲/۱۹۱	۰/۵۲۴	۴/۱۷۶	۰/۰۰۰۶	۱/۱۸۶	۶/۱۹۳
بازار ← کارآفرینی کشاورزی ← توسعه روستایی	۳/۶۷۰	۰/۴۶۵	۷/۸۹۲	۰/۰۰۰	۰/۱۳۷	۸/۷۸۶

تطبیقی و شاخص نیکویی برازش بیانگر تطابق و برازش الگوی پیشنهادی با داده‌های واقعی است.

در جدول ۱۵، برازش الگوی نهایی بر اساس شاخص‌های برازندگی مدل گزارش شد. نتایج با توجه شاخص‌های برازش مانند میانگین مجذورات خطای تقریب، شاخص برازندگی

جدول ۱۵- نتایج برازش مدل بر اساس شاخص‌های برازندگی
Table 15. Model fit results based on fitness indicators

شاخص‌های برازندگی	مجدور کای (χ ²)	شاخص نیکویی برازش (GFI)	شاخص نیکویی برازش تعدیل‌شده (AGFI)	شاخص نیکویی برازندگی تطبیقی (CFI)	شاخص جذر میانگین مربعات خطا (RMSEA)	ریشه باقیمانده میانگین مربعات (RMR)
مدل نهایی	۱۷۸۵	۰/۹۵۲	۰/۹۲۲	۰/۹۴۹	۰/۰۷۴	۰/۰۲۳

RMSE=Root mean-square error of approximation; RMR=Root-mean-square residual; GFI=good-of-fit index; AGFI= Adjusted goodness of fit index; NFI=Normed fit index; CFI=Comparative fit index

هموارسازی شرایط ساختاری آن تلاش نمایند. زیرا، کارآفرینی با ویژگی‌های خاص و منحصر به فردی همچون تنوع شغلی، افزایش درآمد روستاییان، مستقل‌نمودن کشاورزان از مزد بگیری، همسوبودن با تکنولوژی، به میان آوردن مردم در آبادی روستا و ... می‌تواند به‌عنوان بهترین راهکار معرفی گردد. از آنجایی که در پژوهش حاضر عامل دسترسی کارآفرینان به منابع مالی به‌عنوان یکی از عوامل اثرگذار در توسعه روستا شناخته شد، لذا مسوولان در زمینه توسعه روستایی می‌توانند بخشی از این مبحث را به کمک پرداخت وام و تسهیلات بلاعوض به روستاییان و مشتاقان فعالیت در این حوزه پرداخت نمایند تا مردم بتوانند به‌نوبه خود به چرخه توسعه روستایی یاری برسانند. همچنین طبق نظر اندیشمندان، کارآفرینان کشاورزی می‌توانند برخی از کمبودهای منابع مالی را از طریق نوآوری، ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و جذب سرمایه‌گذاران خصوصی جبران نمایند. نوآوری در تولید کارآفرینان کشاورزی را نیز می‌توان با برگزاری کلاس‌های آموزشی و مشاوره‌ای، حمایت از ایجاد و توسعه سازمان‌های غیردولتی و فعال در رابطه با کارآفرینی و استفاده از تجارب کارآفرینان موفق در شخص تقویت نمود. کارآفرینان برای تولید محصولات خود نیازمند عواملی

نتایج حاصل از داده‌های پژوهش در مدل بوت استرپینگ نشان داد که از دیدگاه کارآفرینان استان خراسان شمالی، کارآفرینی کشاورزی تأثیر مثبت و معنی‌داری بر توسعه روستایی دارد. به‌عبارت دیگر، ایجاد کارآفرینی و بالاخص کارآفرینی کشاورزی در ابعاد مختلف منجر به توسعه روستا خواهد شد. همچنین، نتایج بیانگر اثرگذاری مثبت عوامل چهارگانه نوآوری، تولید، منابع مالی و بازار بر کارآفرینی کشاورزی و توسعه روستایی دارند.

یافته‌های پژوهش حاضر نقش میانجی‌گری کارآفرینی کشاورزی در رابطه بین عوامل چهارگانه نوآوری تولید، دسترسی به عوامل تولید، دسترسی به منابع مالی، بازار تولید و توسعه روستایی را در این مطالعه تأیید نمود. به‌طوری که مشخص گردید توسعه روستایی می‌تواند تحت تأثیر متغیرهای مهم کارآفرینی از جمله کارآفرینی کشاورزی قرار گیرد. لذا پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاران در حوزه روستایی اگر بخواهند محیط روستایی را توسعه دهند و دغدغه بازگشت نیروهای انسانی به روستا را داشته باشند باید به این چهار بعد (نوآوری، تولید، منابع مالی و بازار) و الزامات ایجاد فضای مناسب روستایی جهت رونق کارآفرینی کشاورزی به‌عنوان پایه درآمدی و معیشتی توجه مؤکد نموده و در جهت

داشته باشد. اما چرخه کارآفرینی هنگام تولید ثروت کامل خواهد شد و این راهی جز فروش محصولات تولید شده، ندارد. کارآفرینان برای عرضه محصولات خود نیازمند بازاری در دسترس و مناسب و زیرساخت حمل و نقل مناسب هستند. در ضمن کارآفرینان هیچ‌گاه نباید دست از پژوهش و مطالعه بازار (نهادها، تولیدات، تقاضای مشتریان و ...) بردارند.

همچون زمین، نیروی انسانی کارآمد و سرمایه هستند. هرچقدر دسترسی به ماشین‌آلات مدرن و تجهیزات به روز برای کارآفرینان فراهم‌تر باشد، آن‌ها راحت‌تر و در زمان کم‌تری می‌توانند محصول نهایی خود را تولید نمایند و بالاتر از آن محصولات خود را فرآوری و تبدیل و تکمیل نمایند. وجود تعاونی‌ها و شبکه‌های تولیدی محلی می‌تواند کمک شایانی برای تولیدکنندگان جهت مشورت با همکاران و همیاران خود

منابع

1. Adelaja, S., C. Peterson, M.B. Lake, C. Popelier and B. Rustem. 2007. Funding innovation in Michigan agriculture. a viable agriculture report prepared by the MSU land policy institute.
2. Azkia, M. 2004. Sociology of Rural Development and Non-development of Iran. Information, Iran, Tehran, 336 pp (In Persian).
3. Azkia, M. and G.H. Ghaffarzadeh. 2007. Rural development with emphasis on Iranian rural community. 2th edn, Ney, Iran, Tehran, 328 pp (In Persian).
4. Bahrami, A. 2004. Rural development planning process. Proceedings of the rural development congress: challenges and perspectives. Higher institute of management education and research and planning, Tehran, Iran, 145-160 pp (In Persian).
5. Banerjee, P. and F.J. Richter. 2003. Economic institutions in India: sustainability under liberalization and globalization. Palgrave Macmillan.
6. Bashaq, M. 2011. An analysis of rural development with emphasis on the agricultural sector (case study: rural areas of Azna county). M.Sc. Thesis, University of Isfahan, Isfahan, Iran, 112 pp (In Persian).
7. Cade. 2006. Mission Statement, Operating Principles, Goals and Objectives. Center for Agricultural Development and Entrepreneurship Strategic Plan. Available on: www.cadefarms.org/pdf/CADEStrategicPlanIII.pdf, 3: 112-125.
8. Carter, M.R. 1987. Risk sharing and incentives in the decollectivization of agriculture. Oxford Economic Papers, 39(3): 577-595.
9. Dadashi, M. and M. Darchini. 2013. The role of rural development in increasing employment and entrepreneurship in rural areas of Gilan province. Quarterly Journal of Agriculture, Research, News and Analytical Agriculture, 5(16 & 17): 50-39 (In Persian).
10. Damanbagh, J. 2011. The role of agricultural activities in rural development (case study: Chaghanarges county, Kermanshah county). M.Sc. Thesis, Tarbiat Moallem University, Kermanshah, Iran, 169 pp (In Persian).
11. Darmadji. 2016. Entrepreneurship as new approach to support national agriculture development program to go self sufficient food. Agriculture and Agricultural Science Procedia, 9: 72-82.
12. Eftekhari, R., A.M. Taherkhani and H. Sajasi Qeydari. 2009. Analysis of dimensions and factors affecting the development of agricultural entrepreneurship in rural areas: a case study of Khodabandeh county villages. Journal Village and Development Quarterly, 12(3): 43-72 (In Persian).
13. Esiobu, N.S. and G.O.G. Ibe. 2015. Analysis of entrepreneurship development in agriculture among arable crop farmers in imo state, Nigeria. International Journal of African and Asian Studies, 7(3): 92-99.
14. Excerpts from the results of the general census of population and housing in North Khorasan province. 2006 (In Persian).
15. Faraji Sabkbar, H., A. Badri, H. Sajasi Qeydari, A. Sadeghloo and A. Shahdadi Khajeh Asgar. 2011. Prioritization of entrepreneurship development in rural areas using Prometheus technique (case study: suburbs of the central district of Khodabandeh county, Zanjan province). Journal of Human Geographical Research, 43(75): 68-53 (In Persian).
16. Farahani, H. and Z. Rasouli Nia. 2012. Analysis of entrepreneurship and its role in rural development (case study: Jaber ansar village of Abdanan county). National conference on entrepreneurship and knowledge-based business management, Babolsar, Mazandaran University, (In Persian).
17. Farahani, H., Z. Apostolia and Z. Asadaghi Saltkanrood. 2014. Factors affecting entrepreneurial growth in rural areas (case study: Jaber ansar village in Abdanan county). Quarterly Journal of Space Economics and Rural Development, 3(9): 16-1 (In Persian).
18. Fitz-koch, S., M. Nordqvist, S. Carter and E. Hunter. 2017. Entrepreneurship in the agricultural sector: a literature review and future research opportunities. Enterpren, Theor, Pract, 42(1): 129-166.
19. Ghaderi Yeganeh, A. 2016. Sustainable development with emphasis on entrepreneurship with a case study of Firoozabad village, Rey County. Journal of New Research in the Humanities, 2(4): 120-109 (In Persian).

15. Faraji Sabkbar, H., A. Badri, H. Sajasi Qeydari, A. Sadeghloo and A. Shahdadi Khajeh Asgar. 2011. Prioritization of entrepreneurship development in rural areas using Prometheus technique (case study: suburbs of the central district of Khodabandeh county, Zanjan province). *Journal of Human Geographical Research*, 43(75): 68-53 (In Persian).
16. Farahani, H. and Z. Rasouli Nia. 2012. Analysis of entrepreneurship and its role in rural development (case study: Jaber ansar village of Abdanan county). National conference on entrepreneurship and knowledge-based business management, Babolsar, Mazandaran University, (In Persian).
17. Farahani, H., Z. Apostolia and Z. Asadaghi Saltkanrood. 2014. Factors affecting entrepreneurial growth in rural areas (case study: Jaber ansar village in Abdanan county). *Quarterly Journal of Space Economics and Rural Development*, 3(9): 16-1 (In Persian).
18. Fitz-koch, S., M. Nordqvist, S. Carter and E. Hunter. 2017. Entrepreneurship in the agricultural sector: a literature review and future research opportunities. *Enterpren, Theor, Pract*, 42(1): 129-166.
19. Ghaderi Yeganeh, A. 2016. Sustainable development with emphasis on entrepreneurship with a case study of Firoozabad village, Rey County. *Journal of New Research in the Humanities*, 2(4): 120-109 (In Persian).
20. Guerrero, M. and I. Peña-Legazkue. 2013. The effect of intrapreneurial experience on corporate venturing: Evidence from developed economies. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 9(3): 397-416.
21. Hashemi, S., A. Mehrabi, S. Imani and A. Najahi. 2011. Rural development with emphasis on employment and entrepreneurship (case study of Shabab village in Ilam province). *Rural Development Quarterly*, 14(1): 35 -58 (In Persian).
22. Heidari Sarban, V. 2012. Factors affecting the entrepreneurship of farmers in rural areas (case study: Meshginshahr city). *Scientific-Research Quarterly of the Geographical Society of Iran*, 10 (35): 278-263 (In Persian).
23. Heidari Sarban, V. and A. Maleki. 2014. Assessing the role of rural tourism in rural social empowerment (case study: Deh Ziarat village, Bavanat county, Fars province). *Journal of Local Rural-Urban Development (Rural Development)*, 6(2): 298-279 (In Persian).
24. Henderson, J. 2002. Building the rural economy with high-growth entrepreneurs. *Economic Review-Federal Reserve Bank of Kansas City*, 87(3): 45-75.
25. Henley, A. 2005. Job creation by the self-employed: The roles of entrepreneurial and financial capital. *Small Business Economics*, 25(2): 175-196.
26. Hoseini, E. 2011. The role of entrepreneurship in the development of rural areas (case: Kaki district, Dashti county). M.Sc. Thesis, Sistan and Baluchestan University, Iran, 139 pp (In Persian).
27. Jansen, H., J. Pender, A. Damon and R. Schipper. 2006. *Rural development policies and sustainable land use in the hillside areas of Honduras: a quantitative livelihoods approach* (No. 147). International Food Policy Research Institute (IFPRI).
28. MacKinnon, D.P., C.M. Lockwood and J. Williams. 2004. Confidence limits for the indirect effect: distribution of the product and resampling methods. *Multivariate behavioral research*, 39(1): 99-128.
29. Mazhari R., M. Mohammadi Khyareh, M. Khayrandish and M. Jahanbakhsh Rostami. 2017. Ranking the Effective Factors on the Development of Agricultural Entrepreneurship in Rural Development (Case Study of Kouhestan District, Rostamkola City). *Enterpreneurial Strategies in Agriculture*, 4(7): 30-38 (In Persian).
30. Mc Elwee, G. 2005. Developing entrepreneurial skills of farmers. University of Lincoln.
31. Mir Lotfi, M. 2010. Investigation of the role of agriculture in rural development (Case study: Miankangi section of Sistan). Ph.D. Thesis, Ferdowsi university of Mashhad, Iran, 280 pp (In Persian).
32. Modiba, M.D. 2009. *An entrepreneurial framework to enhance the agricultural sector in a district of the Limpopo Province* (Doctoral dissertation, North-West University).
33. Mohammadi Khyareh, M. 2017. Institutions and entrepreneurship: the mediating role of corruption, *World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*, 13(3): 262-282.
34. Mohammadi Khyareh, M. and A. Erfannia. 2020. Identifying and Prioritizing the Challenges and Opportunities of Rural Entrepreneurship: A Case Study of Bagheran, Al-Qurat and Shakhen Sub-districts in Birjand County of Iran. *Village and Development*, 22(4): 91-122 (In Persian).
35. Molashahi, M. and A. Moradi. 2019. An analysis of barriers to the promotion of agricultural entrepreneurship in Sistan and Baluchestan province. *Journal of Agricultural Economics Research*, 11(1): 216-193 (In Persian).
36. Norman, A. 2004. Rural poverty, risk and development. *Journal of Economic Literature*, 42(3): 960.
37. Pasban, F. 2004. The role of entrepreneurial women in rural development of developing countries, proceedings of the congress of rural development; challenges and landscapes. Higher institute of management education and research and planning, Tehran, Iran, 281-300 pp (In Persian).
38. Preacher, K.J. and A.F. Hayes. 2008. Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. *Behavior research methods*, 40(3): 879-891.
39. Koshkaki, M.R. and Y. Zarei. 2018. Analysis of individual and social structures affecting the development of rural entrepreneurship with emphasis on the successful agricultural sector of Marvdasht city. *Quarterly Journal of Rural Research*, 9(2): 292-307 (In Persian).

47. Sharifzadeh, A., M. Mahboubi and A. Arabion. 2009. Explaining the components of agricultural business development in Golestan province. *Journal of Entrepreneurship Development*, 2(4): 85-112 (In Persian).
48. Sherafat Chaleshtari, Z. 2013. The role of holding exhibitions and festivals and its economic impact on tourism development (case study: snow city festival). Second Iran tourism and nature tourism conference, Hamedan, https://www.civilica.com/Paper-CTEI02-CTEI02_289.
49. Shirzadi Laskookalayeh S. and S. Manzouri 2020. Investigating the Factors Affecting Entrepreneurship Development with a view to Improving Agricultural Entrepreneurship. *Entrepreneurial Strategies in Agriculture*, 6(12): 139-148 (In Persian).
50. Shrout, P.E. and N. Bolger. 2002. Mediation in experimental and nonexperimental studies: new procedures and recommendations. *The Journal of Psychological Methods*, 7(4): 422.
51. Singh, K. and K.V.S.M. Krishna. 1994. Agricultural entrepreneurship: the concept and evidence. *The Journal of Entrepreneurship*, 3(1): 97-111.
52. Tavakoli, M. 2005. A study of factors affecting the success of rural entrepreneurs in Mahidasht district of Kermanshah. M.Sc. Thesis, Razi University, Kermanshah, Iran, (In Persian).
53. Tehran Chamber of Commerce, Industries, Mines and Agriculture. 2017. Agriculture and the Need for Sustainable Development in Iran. Deputy for Economic Studies, (In Persian).
54. Torkashvand, Z. 2018. The Impact of Tourism Entrepreneurship on the Spatial Economy of Villages Case study: Abbas Barzegar's tourism village, Bavanat. *Geography and Human Relationships*, 1(3): 247-262 (In Persian).
55. UN United Nations. 2015. United nations sustainable development goals.
56. UNDP. 1992. Human development report h. Oxford university Press, New York.
57. Velai, M., A. Abdollahi, R. Manafi Azar and N. Safari. 2015. Analysis of factors affecting sustainable rural development with emphasis on entrepreneurship (case study: Marhmatabad North village - Miandoab county). *Regional Planning Quarterly*, 5(19): 149-162 (In Persian).
58. Warren, M. 2004. Farmer son line: drivers and impediments in adoption of internet in auk agricultural businesses. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 11(3): 371-381.
59. Wortman, M.S. 1996. The impact of entrepreneurship upon rural development. *Contribution in Economics and Economic history*, 47-66.
60. Yilmaz, B., I. Dasdemir, E. Atmis and W. Lise. 2010. Factors affecting rural development in Turkey: Bartin case study. *Forest Policy and Economics*, 12(4): 239-249.

Study of Factors Affecting Rural Development, With A Focus on the Role of Agricultural Entrepreneurship (Case Study: North Khorasan Province)

Roghayeh Yazdani¹, Masoud Khairandish², Mohsen Mohammadi Khyareh³ and Hadi Amini⁴

1- MA in Entrepreneurship Management

2- Faculty member of Gonbad Kavous University

3- Faculty member of Gonbad Kavous University (Corresponding author: m.mohamadi@ut.ac.ir)

4- Faculty member of Gonbad Kavous University

Received: March 3, 2020

Accepted: July 8, 2020

Abstract

Rural development is one of the most important issues in any society, especially in developing societies. As entrepreneurship plays an important role in improving the economic and living conditions of villagers by creating new employment opportunities and thereby generating income, the development of the villages has found a broader connection with the concept of entrepreneurship and in particular agricultural entrepreneurship than in Past. The aim of this study was therefore to examine the effects of four factors such as innovation, production, financial resources and the market on rural development through the mediating role of agricultural entrepreneurship among 42 exemplary entrepreneurs in the province of North Khorasan. The sample size also corresponds to the community size. The data collection tool was a standard questionnaire developed by Yilmaz et al. For statistical analysis of the data, the SPSS software and the bootstrap method were used in Macro Preacher and Hayes (2008) to test indirect effects. The results showed that agricultural entrepreneurship has a positive and significant impact on rural development and that there is a direct link between innovation, production, financial resources and market factors with rural development. Indirect hypotheses were examined using the macro step boot method, which confirmed all indirect hypotheses. Overall, the results show that the four factors of production innovation, production factors, financial resources and the production market have a direct and indirect influence (rural entrepreneurship) on rural development.

Keywords: Development, Factors of Production, Innovation, North Khorasan, Rural Agricultural Entrepreneurship